

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

V/2012

СУБЈЕКАТСКИ ЛОКАТИВ: КЛАСИФИКАЦИОНЕ НЕДОУМИЦЕ

Апстракт: Један од задатака овога рада јесте да укаже на методолошку недоследност и недостатност актуелних граматичких описа падежа са субјекатским значењем, с једне стране, и посебно, полазећи од субјекатског локатива, да покаже мањкавости трансформационог метода као кључног теста за утврђивање пропозиционе структуре реченице и у њој функције и значења синтагматских реченичних конституената. У своме раду се посебно ослањам на достигнућа падежне и функционалне граматике, те теорије валентности.

Кључне речи: синтакса, семантика, падеж, локатив, субјекат, агенс.

1. Увод

Можда највећа заслуга генеративне граматике, а у оквиру ње посебно генеративне семантике, те из њенога окриља настале когнитивне лингвистике, јесте окренутост ка тзв. дубинској или логичко-семантичкој структури реченице, помоћу које се настоји боље разумети и сама аргументна структура остварена на синтагматској, тј. формалнограматичкој равни. Непосредан резултат ових напора јесте сазнање да се иста денотативна садржина може на различите граматичке начине формализовати (Welke 1988: 181; Helbig 1992: 47), при чему, по правилу, изван разматрања остаје прагматокомуникативна перспектива исказа. Тако се у читавом низу радова настоји дати ограничен, прегледан и оперативан систем дубинских падежа, односно тематских или семантичких улога (Fillmore 1968: 31–32; Dowty 1991: 572; Van Valin/La Polla 1997: 127, 146), тј. семантичких функција, које, може се једноставније рећи, треба верно да представљају логичке аргументе везане за одговарајући логички предикат. Један од већих проблема, међу-

тим, јесте недостатак вишег степена кохеренције, не само на нивоу целе теорије дубинских падежа, већ и у оквиру појединачних теоријско-методолошких приступа. Подсетимо, број и назив семантичких улога је варирао и код самога Чарлса Филмора, родоначелника теорије дубинских падежа (Fillmore 1968; 1971), док Р. Диксон долази до броја од петнаест улога (Dixon 2005²: 10), што свакако не мора нужно значити недоследност, већ пре развијање и усавршавање теоријско-методолошких матрица.

Независно од генеративне граматике, и у теорији валентности се ова два плана повезују у реченици кроз концепте синтаксичке и семантичке валентности. Премда се овим типом терминолошког апарат није служио, и сам Лисјен Тенијер је био свестан предодређености одређених синтаксичких јединица за исказивање неких значења, тако да наводи да је субјекат агенс, објекат пацијенс или бенефактор итд. (Tesnière 1969²: 102–103). Герхард Хелбиг овим концептима додаје и концепт прагматичке валентности (Helbig 1992: 42).

Тако се синтаксичком валентношћу глагола као носиоца валентности регулишу сви могући реченични модели које може да конституише, семантичком се кодирају остварене семантичке функције глаголских аргумената, а прагматичком се регулишу све промене у реченичној структури, настале као резултат промена у модалној и комуникативној перспективи исказа.

1.1. У србистичкој/сербокроатистичкој литератури достигнућа ове теорије нису остала без одјека, а то се посебно односи на студије посвећене опису падежних функција и значења. У том се смислу као посебно важан учврстио трансформациони метод, којим се настоји утврдити тзв. дубинска структура реченице. Дубинска структура реченице, иако резултат чисте научне интерпретације, представља, заправо, идеалну или каноничку реченицу у којој је постигнута логичка конгруенција између реченичних функција и њима идентификованих семантичких улога. Да се поједине семантичке јединице сагледавају и дефинишу из перспективе њихове идеалне формалнограматичке форме, доказују и појмови субјекатских и објекатских падежа, нпр. субјекатског и објекатског генитива и сл. (Фелешко 1995: 25, 28). Субјекатски падежи, савим је јасно, дефинишу се двојачко: синтаксички и семантички. Тако је, на пример, номинатив субјекатски падеж јер заповеда функцију граматичког, односно синтаксичког субјекта, док су и други падежи субјекатски, али се њихова 'субјектност' проверава углавном на основу могуће алтернатије управо са номинативом граматичког субјекта. Овим видом трансформационе провере жели се оверити да је реч о падежу дубинског или логичког субјекта, премда се у нашој традицији падежи логичког субјекта посебно издвајају на основу своје морфолошке форме (Станојчић/Поповић/Мицић 1989: 236).

Да је дати трансформациони тест недостатан, наводи и К. Фелешко (Фелешко 1995: 69). Наиме, иако се конструкција *има хлеба* може разумети егзистенцијално (*хлеб постоји* [у *продавници*]), сасвим је утемељено, барем из перспективе значења, именицу *хлеб* сматрати експонентом дубинског или семантичког објекта (нпр. *Имају хлеб за продају*), будући да му се никакво типично агентивно својство не може приписати. Ово нам показује како метод трансформационе провере није без недостатака, те да се не може узети као универзални и увек поуздани показатељ остварених семантичких улога. Штавише, различити граматикализациони обрасци којима се денотира исти семантички садржај понајпре нам служе за регулисање прагматичке и комуникативне перспективе исказа, што се најбоље очитује у алтернатији активних и пасивних реченица (*Сви су нас заборавили* : *Заборављени смо од свих*) или каузативних и декаузативних глагола (*Она ме нервира* : *Нервирам се због ње*).

1.2. Горенаведено се посебно односи на локатив, за који се начелно може рећи да тзв. субјекатску функцију остварује под изузетно рестриктивним и специфичним условима, при чему се рестриктивност односи у првом реду на граматички модел у којем се појављује, док се специфичност тиче модификације категоријалног значења именица у тој форми. Тако се може рећи да се локатив у виду правилности у овом значењу појављује у пасивним, или псеудопасивним, и имперсоналним реченицама, где је његово значење резултат метонимијске модификације просторног значења (*У Србији се радо пије ракија*; *У Влади нема сагласности о овом питању*). Ова напомена је изузетно важна јер се, барем са аспекта семантичког профила, за локатив може рећи да је типични падеж за означавање просторних односа (Silić/Pranjaković 2007: 230; Станојчић/Попо-

вић/Мицић 1989: 276). С друге стране, и изван наведених структура у значењу семантичког субјекта локатив се јавља у исказима високе метафоризације (*Тада се у њој пробудила жеља за осветом*). Иако се овај тип локатива у појединим студијама и не наводи као посебан семантички тип (Стевановић 1979³; Станојчић/Поповић/Мицић 1989; Silić/Pranjковић 2007), треба, међутим, нагласити да се у нашој лингвистичкој литератури наводе и посебно издвајају примери управо субјекатског локатива (Антонић 2005: 273–274), од којих је, сматрамо оправданим, барем неке неопходно проверити, те утврдити да ли и под којим условима идентификују семантички субјекат. Стога ћемо у наредним параграфима указати на неке спорне критеријуме у погледу класификације датих локативних конструкција, те посебно указати на лексичкосемантичке и граматичке услове неопходне за промоцију локатива као падежа семантичког субјекта.

2. О појму субјекатског локатива

У јединој монографској студији посвећеној у целини проблематици синтаксе и семантике локатива, студији Татјане Батистић под називом *Локатив у савременом српскохрватском језику*, овом се питању придаје немало простора, при чему се одвојено посматрају локативне синтагме у пасивним конструкцијама од локативних синтагми које стоје у корелацији са, како ауторка наводи, нуклеарним реченичним елементима, у првом реду субјектом, објектом и предикативом. С друге стране, да се под субјекатским локативом не мисли само на локатив који је у корелацији са номинативом субјекта, већ и на семантички субјекат, потврђују дефиниције у рецензнијим граматикама (Антонић 2005: 273). Како се већ може видети, у ове две концепције се примењују и два крите-

ријума класификације – синтаксички и семантички, при чему се онај синтаксички заснива на трансформационом методу, којим се настоји доказати да се исте семантичке јединице различито у језику формализују. Наведену монографску студију Т. Батистић сматрамо посебно заслужном за скретање пажње и на нека нетипична локативна значења. Осим тога, и у потоњим падежним студијама неки наведени примери су преузимани као прототипични за дата значења, те је стога и сасвим разумљиво што се у овоме раду ослањамо на теоријско-методолошке поставке Т. Батистић.

2.1. У наведеној студији посвећеној у целини локативу, као пример пасивне реченице где је локатив у односу синтаксичке синонимичности са номинативом субјекта наведена је реченица *Со се раствара у води*, у чијој се основи налази активна реченица са прелазним глаголом – *Вода раствара со*. Сам трансформациони поступак се у датом случају не може довести у питање, али се може довести у питање његова доследност, тј. применљивост на друге сличне случајеве. Премда се то не наводи експлицитно, ова трансформација треба очито да укаже на функцију семантичког субјекта коју има локативна конструкција. Осим тога, не може се рећи да у датој алтернацији активних и пасивних реченица говоримо о граматички регулисаном трансформационом поступку, што ћемо у даљем излагању и показати.

2.2. Ако узмемо реченице типа *Путер се топи на сунцу* или *Гвожђе се топи на веома високој температури*, могуће је спровести исти трансформациони поступак, те се добијају активне реченице *Сунце топи путер* и *Веома висока температура топи гвожђе*. Последњи примери нам показују да се у корелацији са номинативом субјекта може појавити и локатив у конструкцији са предлогом *на*, при чему се реченице

са глаголима *топити се* или *растварати се* не морају схватити пасивно, већ пре медијално. С друге стране, такав тест није могуће спровести са примерима типа *Вода се заледила у купатилу* или *Чоколада се истопила у џепу*, те се као потпуно неоверене добијају активне реченице **Купатило је заледило воду* и **Џеп је истопио чоколаду*. Ови нам примери показују да локатив (медио)пасивне реченице не стоји у аутоматској корелацији са субјектом активне реченице, што значи да ова трансформација није условљена морфосинтаксички, већ семантички. Друго, трансформација на којој се у студији Т. Батистић инсистира показује нешто сасвим друго. Наиме, локативјеподложантзв.субјективизацији у датим реченицама (Fillmore 1968: 49), када се њиме именован појам може схватити као каузатор дате радње. Тако, вода је узрок растварања соли, а висока температура је узрок топљења гвожђа. С друге стране, купатило није узрок залеђавања воде, већ очито ниске температуре, нити је џеп узрок топљења чоколаде, већ је топлота, што упућује да је конструкција употребљена у чистом просторном значењу. И још нешто. Много је вероватније да се датим локативним конструкцијама именују управо околности, просторне, ситуационе и сл., под којима се реализује каква радња, а да се при томе не задире у узрочно-последичну везу међу њима. Сасвим супротно, реченицама типа *Вода раствара со*, субјекат се промовише управо као каузатор каквог стања. Дакле, можемо закључити да дате реченице представљају две перспективизационе варијанте, које, међутим, не стоје у непосредној и безусловној граматичкој алтернацији. Локативне конструкције, наиме, у њима имају адвербијалну функцију и околностно значење.

2.3. Понекад се, међутим, при трансформацији пасива у актив нужно и оправдано замењује управни глагол,

што се среће у примерима *То се лепо види на горњем примеру* и *Горњи примери то лепо показују* (Batistić 1972: 65). Локативна конструкција, сасвим је очито, идентификује основ за извођење закључка (*То се види на основу горњег примера/захваљујући горњем примеру*), што не оповргава ни активна реченица. Напротив. У реченици *Горњи примери то показују* субјекат идентификује појам који омогућује извођење каквог закључка, а будући да нити именује нити посредно упућује на човека или друго живо биће, не може се сматрати семантичким субјектом. Ови примери, како је већ показано, пример су за тематизацију узрока, што се и иначе често среће у примерима каузативно-декаузативне алтернације: *љутити – наљутити се*, *бринутити – бринутити се*, *плашити – плашити се* и сл. Исти модел лексичке супституције се среће и у примерима који се реализују у оквиру активне дијатезе, као што су *Нашао је у причи поуку* и *Прича му је пружила поуку* (Batistić 1972: 83), у којима се такође може уочити да је локативна конструкција уведена са значењем основа или критеријума, док се њеним померањем или дизањем на позицију субјекта само наглашава омогућивачки карактер именованог појма.

2.4. Готово идентична конкуренција форми може се појавити и у активним реченицама са интранзитивним глаголима. У датој се студији и примери типа *Вода тече у млазу* и *Болест се јавила у блажој форми* (Batistić 1972: 89) такође сагледавају кроз призму алтернације локатива са номинативом субјекта, овога пута у оквиру активних конструкција. Тако се добијају реченице *Млаз воде тече* и *Јавила се блажа форма болести*. Т. Батистић сасвим оправдано закључује да су датим локативним конструкцијама наглашава вид или форма у којој се јавља субјектски појам (Batistić 1972: 92). Стога се у појединим студијама и наводи да у

датом моделу локатив има начинско значење (Silić/Pranjković 2007: 233). Ипак, остаје недовољно јасно шта се желело постићи доказивањем његове алтернатије са субјектом. С обзиром на то што именице *млаз* и *форма* не могу идентификовати агенс, излишан је покушај доказивати да је реч о локативу семантичког субјекта, што синтаксичка трансформација нити оповргава нити потврђује. Наиме, ни подизање правог објекта на позицију субјекта пасивне реченице није, наравно, доказ да је он семантички субјекат, већ да ове две централне синтаксичке функције стоје у алтернацији при пасивизацији. Иако наведене реченице стоје у односу синтаксичке алтернације, упитно је да ли су оне и семантички синонимичне. Реченице са локативом обезбеђују детерминацију субјекта квалификујући радњу и њену релевантну појавну форму, што омогућује да се читав догађај схвати као јединствена целина (*Криза долази у таласима* [једна криза и више њених таласа]). Та детерминативна компонента потпуно изостаје при трансформацији локатива у номинатив субјекта (*Таласи кризе долазе* [једна криза или више њих]), при чему се губи идеја о целивности догађаја.

2.5. Треба нагласити да се не могу наведене трансформације оспорити, али је велико питање да ли њима на нивоу реченичнога значења постиже исти ефекат. Т. Батистић сасвим оправдано закључује да се алтернација локатива и номинатива субјекта може довести у везу са међусобном замењивошћу глагола *бити* и *имати* (Batistić 1972: 107), где овај последњи у основи има посесивно значење (*Она има сукњу*). Тако и реченице *Девојчица је у хаљини*, *Девојчица има хаљину на себи* и *На девојчици је хаљина* стоје у међусобној алтернацији, при чему се овом последњом тематизује именица која именује одевни предмет, док се лице схвата само као пасивна фи-

гура. С друге стране, будући да одевни предмети обухватају поједине делове тела, покривајући и прикривајући их више или мање, није изненађење што се јављају управо у локативу уз глагол *бити* (*Она је у јакни/сукњи/чарапама/мајици*).

На основу горенаведенога може се извести једноставан закључак, а он се тиче пренаглашености значаја синтаксичких трансформација. За ову прилику ћемо се позвати на став М. Стевановића, који наводи: „Сасвим је, прво, разумљиво што је могућа оваква напоредна употреба више језичких ознака с истом синтаксичком вредношћу, јер је у природи језика да се иста садржина, као по правилу, може исказати на више различитих начина. А друго [...] треба имати поверења у срећан избор који је писац, односно говорник, извршио између вишеначина изражавања...” (Стевановић 1979³: 503).

3. Локатив семантичког субјекта

Постоје, међутим, примери употребе локатива где је његов субјекатски карактер недвосмислен. Ту у првом реду мислимо на локатив уз предлог у (Batistić 1972: 65), који именује какве установе или институције и који се среће како у активним и у пасивним, тако и у персоналним и имперсоналним реченицама (*У Скупштини се расправља о том закону*; *У Скупштини је усвојен овај предлог опозиције*; *У Скупштини кажу да је обезбеђен кворум*). Без обзира на то, немогуће је занемарити примарно просторно значење ове конструкције, чија се метонимијска модификација значења може у најкраћем представити: место → установа → запослени. Изван ове семантичке модификације остају примери типа *У Лондону је хладно* и *Лондон је хладан*, иако је ова последња реченица сликовит пример субјектизације значења простора

(Fillmore 1968: 49). Међутим, последња два примера не морају бити и потпуни семантички еквиваленти. Док се реченицом *У Лондону је хладно* какво стање ствари везује за временски оквир у ком се о њему саопштава (*У Лондону је сада хладно*), дотле се реченицом *Лондон је хладан* постиже свевременско значење (*Лондон је увек хладан*).

У овом се структурном обрасцу појављује и тзв. локатив носиоца стања, осећања или когниције (Антонић 2008), где се на датој позиције појављује име лица за које се какав доживљај везује, те које, стога, представља семантички субјекат. Реченице у којима се појављује овај локативни тип представљају структурне схеме као изразе мањег или већег степена идиоматизације (Аглеева 2008: 112), а типичне су оне типа *У мени се пробудила жеља за осветом* и сл. Недвосмислено је, а и у складу са начелима когнитивног приступа језичкој структури, да се дати примери заснивају на метафоричној представи човека као посуде, затворене или отворене (Драгићевић 2010: 188), у којој је смештено какво осећање, при чему се и сама осећања могу метафорично схватити као течности (*У мени све кипи од беса*) или чак жива бића (*У мени се пробудио црв сумње*), па и сам човек (*У мени се родила чудна мисао*). Без обзира на то, очито је да дати изрази представљају аналитичке структуре, где је семантичко језгро предикативности измештено из оквира личног глаголског облика и, по правилу, померено на неку другу синтаксичку позицију, најчешће субјекта (Золотова 2003: 96, 143; Арутюнова 2003³: 123; Шацкая 2008: 152). Иако је управо субјекат непосредни експонент логичког предиката, бележимо и потврде за супротно. Наиме, у примеру *У мени је све замрло од страха* само стање субјекта именовано је адвербијалном формом, док глагол означава неку од пропратних манифестација стања страха, чиме се добија

податак о његовом интензитету, на пример. С друге стране, иако у границама субјекта, експонент логичког предиката не мора нужно бити управни члан дате синтагме, већ и онај зависни, посебно ако се управним чланом модификује или интензификује радња, односно стање, што је очигледно у примеру *У њој се пробудио трачак наде*. Иако се начелно може рећи да у односу синтаксичке корелације или алтернације стоје наведене локативне конструкције и номинативи субјекта (*У мени се јавила нова нада : Ја сам поново почео да се надам*), остаје питање да су дате структуре и потпуни семантички еквиваленти. Осим тога што се на последњем примеру може видети да глаголи-оператори нису сасвим десемантизовани, већ да осим граматичких информација дају и податак о фази и сл., очито је да се изразима са локативом семантичког субјекта наглашава сва 'пасивност' лица као носиоца доживљаја, што се може схватити као потпуно одсуство било какве контроле или одговорности за настанак ситуације. Када су у питању стања, или уопште медијалне ситуације, концепт контроле и одговорности њиховога носиоца је и иначе врло упитан, али ако погледамо и упоредимо реченице *Помислио сам да сам изгубљен* и *У мени се јавила мисао о изгубљености*, у првом се примеру може уочити барем већи степен ангажовања и већа преданост лица на реализацији каквог процеса.

3.1. Субјекатски локатив се, ако се тако може рећи, у најчистијем облику појављује у двома конструкцијама, а то су *на + локатив* и *по/према + локатив* (Алановић 2007: 99).

3.1.1. Локатив уз предлог *по* данас се сасвим уобичајено среће у активним реченицама, премда се могу забележити и наводи у литератури да је уобичајен и у пасивним (Стевановић 1979³: 516). Истина, они примери у пасивним типичнији су били за западну варијанту нашег

језика (*Овај догађај је испитан по хисторичарима*), те их стога детаљаније и нећемо разматрати, тим пре што је њихова неактуелност у савременом српском језику очигледна. У активним реченицама локатив у овом структурном обрасцу може имати и значење основа или критеријума (*По њеном изгледу не може се ништа закључити; По јутру се дан познаје*), када се удружује и са предлогом *према* (Ковачевић 1988: 126–128), а оно се издваја од значења семантичког субјекта по томе што се њиме именује основ за извођење каквог закључка, док се локативом семантичког субјекта управо именује лице чији се закључак наводи или које непосредно саопштава свој закључак (*По/према њима, такав развој догађаја није могућ* [→ Они сматрају да такав развој догађаја није могућ]; *По мени, ти си погрешио* [→ Мислим да си погрешио]). Разлика између ова два значења може се видети и на основу позиције у реченици. Локатив семантичког субјекта у овој конструкцији најчешће заузима иницијалну позицију, понекад је померен ка средњем пољу (*Ти си, по мени, погрешио*), али је увек интонационо одвојен паузом, или паузама, од оног дела реченице који представља сам садржај саопштења, што није правило када је реч о локативу критеријума (*Пуштен је по препоруци директора*).

М. Стевановић наглашава да се у конструкцији са значењем основа може појавити локатив уз предлоге *према* и *по*, премда за овај последњи тврди да је ређе у употреби, што је сасвим тачно када уводи закључну реченицу (*Према томе, крив си*). Ипак, Стевановић не доводи у питање књижевни статус ове конструкције, али у локатив основа убраја и пример *Према твојем мишљењу тако је најбоље* (Стевановић 1979³: 519). Свакако да се ова реченица оштро супротставља другом Стевановићевом примеру: *Према проседај коси и бркови-*

ма могло би се рећи да је претурно четрдесет година. Ако упоредимо дате примере, јасно је да онај први стоји у алтернацији са реченицом *Ти мислиш да је тако најбоље*, док је овај последњи сводив на *На основу проседе косе и бркова може се рећи...* Дакле, док је у првом случају реч о извору закључка, у другом случају је дат основ или критеријум, као објекат анализе или евалуације, на основу ког се изводи закључак. Основ за ову тврдњу лежу у чињеници да се у овим реченицама могу идентификовати различити базични, исходишни модели. Потврда за ову тврдњу јесте да се у основи реченице *На основу њене изјаве не могу ништа да закључим* налази следећа тропозициона структура: Она изјављује нешто → Ја анализирам њену изјаву → Ја изводим закључак. С друге стране, ако сагледамо лексички састав конструкције у значењу семантичког субјекта, очито је да се у њој углавном јавља именица или њен еквивалент којим се именује појам у тој улози (*По судији/њему...*), или се на том месту реализује глаголска именица изведена од неког когнитивног глагола (*По моме мишљењу...*), где се лице као носилац става или мишљења именује на позицији атрибута, конгруентног или неконгруентног (*По твојем мишљењу/По мишљењу суда...*).

3.1.2. Локатив семантичког субјекта у конструкцији са предлогом *на* по правилу се појављује у имперсоналним реченицама са изразитом компонентом модализације исказа, премда ни оне персоналне нису изузетак, а представљају резултат номинализације допунске субјекатске реченице (*Та одлука је на теби* и *На теби је да одлучиш*). Наиме, реченицом типа *На мени је да одлучим* саопштава се каква неопходност или потреба у погледу деловања лица именованог формом локатива, што и одговарајућа парафраза са лексикализованим модалним индикатором потвр-

ђује (*Ја треба да одлучим*). Без обзира на синтагматски реализовану структуру, просту или сложену, базично је увек реч о једнопропозиционом реченичном моделу, у ком је управо лице као носиоца модалности исказа комуникативно најистакнутији део реченице, што потврђује и неиспустивост заменичког субјекта еквивалентне парафразе (*Та одлука је на теби* и *Ти треба да одлучиш*). Специфичност ове конструкције јесте њена обавезна контрафактивност, а она се тиче нереализованости радње именоване глаголом или од њега изведеном глаголском именицом. Осим глагола *јесам* у овој се реченици среће и глагол *лежати* или *стајати*, што, гледано из когнитивне перспективе, потврђује да је читав израз резултат метафоризације базичног просторног значења, с тим што се на бази значења просторног локализатора развило значење носиоца потребе или дужности.

4. Закључак

Сви досад наведени примери указују на неопходност доследног разграничења синтаксичке и семантичке структуре реченице. Док се, када је реч о оним првим, ради о синтаксичким релацијама или функцијама, дотле ове последње представљају семантичке релације које су израз односа између процеса и у њега укључених учесника, те које спрам себе имају различите граматикализационе обрасце. На основу изнетог се може закључити да се исти садржај може различитим језичким средствима изразити, али и обрнуто, да се различити садржаји могу истоветно језички формализовати. Међутим, треба нагласити да се једном успостављене семантичке релације не нарушавају приликом синтаксичких варирања једне те исте семантичке структуре или пропозиције, када се као непосредан резултат добијају алтернативни модели који стоје у конверзном односу. С друге стра-

не, трансформациони тест којим се на позицији реченичног субјекта реализују значења којима одговарају различити дубински падежи базичне пропозиције више је потврда да се реченица обликује под утицајем прагматокомуникативних закономерности језика, него што је поуздан показатељ остварене семантичке улоге. Тако, следећи ову правилности проистиче дани локативна конструкција у реченици *Птице долећу у јатима*, као ни номинативни субјекат у реченици *Јата птица долећу* не остварују улогу семантичког субјекта. Штавише, семантички субјекат је са позиције субјекта померен на позицију атрибута, чиме је и његов информативни значај за исказ релативизован (*Јата долећу*). Трансформациони тестови су значајни за проверу реализованих семантичких улога, али су непобитни и поуздани показатељи само онда када за свој резултат имају базични пропозициони садржај, односно синтаксичко-семантичку структуру која је израз идеалне спојивости, или идентичности функционалних и семантичких јединица реченице (нпр. субјекат = агенс, директни објекат = пацијенс, индиректни објекат = адресат и сл.). На крају треба закључити да улога семантичког субјекта за локатив није типична, како се лако да утврдити на основу изнете аргументације, али је ипак могућа под условима одговарајуће лексичке селекције у, може се слободно рећи, ограниченом броју граматичких модела.

Литература

1. Аглеева, З. Р. (2008), „Когнитивно-синтаксические механизмы формирования синтаксической идиомы“, *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*, Сер. Филол. Науки, 2: 112–117.
2. Алановић, Миливој (2007), „Функционално-граматички оквири падежне

- идентификације агенса“, *Синтаксичка истраживања (дијахроно-синхрони план)*, Јасмина Грковић-Мејџор, Владислава Ружић (ур.), *Лингвистичке свеске* 6: 84–101.
3. Антонић, Ивана (2005), „Синтакса и семантика падежа“, У: Пипер, Предраг и др., *Синтакса савременога српског језика. Проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 119–344.
  4. Антонић, Ивана (2008), „О једном синтаксичко-семантичком моделу с локативом“, *Јужнословенски филолог* LXIV: 7–14.
  5. Арутюнова, Нина Д. (2003³), *Предложеније и его смисл*, Москва: УРСС.
  6. Драгићевић, Рајна (2010), *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
  7. Золотова, Галина А. (2003), *Коммуникативни аспекти русског синтаксиса*, Москва: УРСС.
  8. Станојчић, Живојин, Љубомир Поповић, Стеван Мицић (1989), *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Завод за издавање уџбеника.
  9. Стевановић, Михаило (1979³), *Савремени српскохрватски језик II*, Београд: Научна књига.
  10. Фелешко, Казимјеж (1995), *Значења и синтакса српскохрватског генитива*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Вукова задужбина – Орфелин.
  11. Шацкая, М. Ф. (2008), „Функционирование актантов субъектного типа в условиях языковой игры“, *Вестн. Челяб. гос. ун-та. Филология. Искусствоведение* 23: 151–162.
  12. Van Valin, Robert D. Jr., Randy J. Lapolla (1997), *Syntax: structure, meaning and function*, Cambridge: Cambridge University Press.
  13. Welke, Klaus M. (1988), *Einführung in die Valenz- und Kasus-theorie*, Leipzig: Bibliographisches Institut.
  14. Dixon, R. M. W. (2005²), *A Semantic Approach to English Grammar*, New York: Oxford University Press.
  15. Dowty, David (1991), „Thematic proto-roles and argument selection“, *Language*. 67: 547–619.
  16. Fillmore, Charles (1968), „The Case for Case“, *Universals in Linguistic Theory*, E. Bach & R. T. Harms (eds), 1–88.
  17. Fillmore, Charles J. (1971), „Types of lexical information“, *Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*, Danny D. Steinberg, Leon A. Jakobovits, (eds), Cambridge: Cambridge University Press. 370–392.
  18. Helbig, Gerhard (1992), *Probleme der Valenz- und Kasus-theorie*, Tuebingen: Max Niemeyer Verlag.
  19. Kovačević, Miloš (1988), *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo: Svjetlost.
  20. Silić, Josip, Ivo Pranjković (2007), *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
  21. Tesnière, Lucien (1969²), *Éléments de syntaxe structurale*, Paris: Éditions Klincksieck.

LOKATIV ALS SEMANTISCHES SUBJEKT: FRAGWÜRDIGE KLASSIFIKATIONEN

Zusammenfassung

In dieser Arbeit, ausgehend von der Kasusgrammatik, haben wir versucht, die bisher aktuelle Transformationsmethode in der Bezeichnung von semantischen Einheiten als unzureichend darzustellen. Es hat sich dabei erwiesen, dass die Transformationsmethode in den meisten Fällen nur dazu dient, gleichbedeutende Satzmodelle zu schaffen, in denen sich nur die kommunikative Perspektive geändert hat.

malanovic@ptt.rs